

УДК 343.8

Гуцуляк Микола Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування ННІ
підготовки фахівців для підрозділів слідства
та кримінальної міліції
Національної академії внутрішніх справ

Костюк Лілія Олексіївна,
курсант Прикарпатського факультету
Національної академії внутрішніх справ

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

У науковій статті визначається зміст та кримінально-виконавча сутність покарання у виді громадських робіт, історичні етапи розвитку громадських робіт та їх становлення в умовах сьогодення.

Ключові слова: покарання, не пов'язані із позбавленням волі, громадські роботи, виконання та відбування покарання, безоплатні суспільно корисні роботи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі свого розвитку перед наукою кримінального, кримінально-виконавчого права і кримінології постала складна проблема— визначення оптимального та юридичного шляху пошуку і застосування адекватних, соціально-економічно виправданих видів покарань за вчинений злочин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті дослідження цієї проблематики звертають увагу у своїх працях І. Г. Богатирьов, О. В. Беца, М. Р. Гета, Р. М. Гура, О. Г. Колб, О. В. Ткачова, П. Л. Фріс, С. І. Халимон та інші. Безумовно праці вказаних науковців збагатили науку кримінального та кримінально-виконавчого права в частині теоретичних положень щодо розвитку та сутності системи покарань в цілому та громадських робіт зокрема.

Постановка завдання. Головне питання полягає в тому, наскільки існуюча концепція надмірного застосування покарань із позбавленням волі, яка є інститутом кримінального, кримінально-виконавчого права періоду радянських часів, є правомірною та виправданою і які нові форми і методи необхідно запровадити для ефективного виправлення та ресоціалізації усіх засуджених і тих, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції зокрема.

Система кримінальних покарань із прийняттям у 2001 р. нового Кримінального кодексу України зазнала істотних змін. Із неї було вилучено такі покарання, як громадська догана та позбавлення батьківських прав. Натомість введено чотири нових види покарань: громадські роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт та обмеження волі [7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Головне питання полягає в тому, наскільки існуюча концепція надмірного застосування покарань із позбавленням волі, яка є інститутом кримінального, кримінально-виконавчого права періоду радянських часів, є правомірною та виправданою і які нові форми і методи необхідно запровадити для ефективного виправлення та ресоціалізації усіх засуджених і тих, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції зокрема.

Слід зауважити, що дослідження покарання у виді громадських робіт – не єдиний шлях у сфері кримінально-виконавчої реформи в Україні. Аналогічні дослідження успішно здійснювалися і здійснюються у багатьох країнах світу (Англія, Уельс, Угорщина, Нідерланди, Росія та ін.). Однак важливо наголосити, що не всі положення зарубіжного досвіду можна застосувати в Україні (це залежить від багатьох факторів: законодавчого забезпечення, економічного стану держави, сформованої суспільної думки та ін.). Тому обґрунтованим рішенням буде дослідження покарання у виді громадських робіт крізь призму вітчизняного законодавства та історичних витоків розвитку цього інституту.

Проблемність поставлених перед дослідженням завдань відразу визначили таку його концептуальну основу як комплексне вивчення двох інститутів (виконання і відбування), що є фундаментом кримінально-виконавчої характеристики. Процес дослідження покарання у виді громадських робіт вже із самого початку характеризується тим, що його здійснення передбачалося відразу в декількох сферах: правотворчій, організаційній та виконавчій.

Аналізуючи процес становлення і розвитку інституту альтернативних мір покарання, основні етапи розвитку кримінального законодавства щодо покарань, альтернативних позбавленню волі, а також особливості кримінальної політики держави у сфері застосування альтернативних покарань з початку ХХ ст. і до сьогодні, можемо стверджувати, що історії вітчизняного кримінального законодавства відомий достатньо широкий діапазон покарань, альтернативних позбавленню волі, які у різні часи застосовувалися, як спосіб здійснення відплати, реституції, залякування, виправлення і навіть перевиховання [9, с. 10].

Згідно ч. 1 ст. 56 КК України громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування [6].

Використовуючи законодавче визначення, слід зауважити, що зміст цього виду покарання проявляється в тому, що таке покарання породжує безоплатну працю, яка водночас є корисною для суспільства. Сутність відображається в тому, що особи, яким призначено цей вид покарання, зобов'язані безоплатно виконувати суспільно-корисні роботи. Суспільна користь виражається в тому, що вид робіт визначають органи місцевого самоврядування, виконуватись вони повинні на об'єктах комунальної власності і виключно на користь територіальної громади за місцем проживання засудженого [8, с. 119].

У цьому напрямі доцільно, на нашу думку, звернути увагу на висловлення М. Г. Вербенського стосовно того, що особи, які вчинили злочини, а суд призначив їм таку міру покарання як громадські роботи, повинні безоплатно прибирати парки, сквери і подвір'я, ремонтувати дитячі та спортивні майданчики, працювати в інтернатах і лікарнях, надавати допомогу людям похилого віку, тобто виконувати суспільно корисну роботу [3, с. 3].

П. В. Кочерган зазначає, що громадські роботи не можуть бути джерелом поповнення місцевого бюджету. Ми з цією позицією погоджуємось частково і вважаємо, що, відбування засудженими покарання у виді громадських робіт справді не можуть бути джерелом поповнення місцевого бюджету але є одним із джерел економії коштів місцевого бюджету, адже вони виконуються безоплатно, що дає можливість органам місцевого самоврядування економити витрати на виконання окремих робіт тощо.

Також спірною є позиція П. В. Кочергана, що засуджені до громадських робіт, як правило, бажають виконувати роботи з благоустрою міст і селищ, упорядкування міських цвинтарів, прибирання вулиць і парків, косіння бур'янів, заготівлі дров для опалювання сільських шкіл і лікарень, надання допомоги самотнім пристарілим та хворим людям, ремонту приміщень судів і міськрайвідділів внутрішніх справ тощо [6, с. 6].

Для спростування цього твердження необхідно зауважити, що працівники кримінально-виконавчої та керівники організацій, де виконуються громадські роботи, стверджують, що реалії сьогодення доводять наявність проблеми, яка виникає в процесі відбування покарання, а саме громадські роботи виконуються виключно за місцем проживання засудженого і тому засудженим соромно на очах у знайомих займатися зазначеною роботою примусово. У зв'язку із цим, ми вважаємо, що було б доцільно залучати в окремих випадках до виконання цього виду покарання і в іншому населеному пункті, не по місцю проживання, але в межах однієї територіальної одиниці.

У контексті історичних аспектів розвитку інституту громадських робіт у юридичній літературі при аналізі положень законодавства про громадські роботи нерідко зазначається, що така міра запозичена із закордонної практики і є для законодавства України абсолютно новою та незнайомою [1, с. 144; 4, с. 24]. Однак, на нашу думку, подібні твердження не повністю відповідають дійсності. Якщо звернутися до історії держави та права, то бачимо, що така міра кримінального покарання як громадські роботи існувала в законодавстві Російської імперії, до складу якої входила Україна, і достатньо довго застосовувалася на практиці, причому не лише в дореволюційний, але і в радянський період.

У різних законодавчих актах такий вид покарання мав неоднакові назви: в перші післяреволюційні роки – «обов'язкові громадські роботи», «примусові громадські роботи», надалі – «примусові роботи». Перелік покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, був тоді вельми широким і містив понад 30 видів. Усі ці різні види покарань, не пов'язані із позбавленням волі, що застосовувалися на практиці і виникли в результаті революційної правотворчості, з грудня 1917 р. почали знаходити своє правове закріплення у багатьох нормативних актах, що видавалися у формі декретів, постанов, наказів, інструкцій і т.д. [2, с. 26].

У той період «громадські (примусові) роботи» не були повною мірою аналогом тих громадських робіт, які існували раніше. Але все ж таки реалізація їх на практиці (як неоплачуваних робіт некваліфікованої фізичної праці, які виконувалися переважно не за основним місцем роботи) дозволяє, на нашу думку, на визначеному історичному етапі розглядати їх як прототип покарання у виді громадських робіт, а не виправних робіт. Хоча надалі, після удосконалення каральних елементів цього покарання, вони «трансформувалися» у виправні роботи.

Висновки. Таким чином можемо стверджувати, що положення про абсолютну новизну покарання у виді громадських робіт для України певною мірою є не коректним. Це покарання має тривалу історію, з якої багато чого можна запозичити. Громадські роботи досить широко застосовувалися як в дореволюційний період, так і за часів існування Російської імперії, в склад якої входили українські губернії, хоча ставлення до їх виконання було неоднозначним. Невелика популярність у їх застосуванні передусім зумовлювалася становим принципом їх застосування, а також наявністю великої кількості прогалин у діючому законодавстві.

В умовах сьогодення ми також не можемо стверджувати про досконалість інституту покарання у виді громадських робіт, особливо в частині виконання та

відбування цього виду покарання. Перш за все проблематика стосується випадків призупинення виконання покарання, відповідальності за ухилення від відбування покарання та звільненні від відбування покарання.

У контексті усунення прогалин та вдосконалення інституту виконання та відбування громадських робіт нами запропоновано доповнити ч. 2 ст. 37 КВК України положеннями про випадки призупинення відбування засудженим покарання, а саме: у разі направлення засудженого у відрядження з основного місця роботи, проходження за необхідності курсу лікування або надання засудженому в період відбування громадських робіт додаткових соціальних відпусток у зв'язку з навчанням без відриву від виробництва чи з інших поважних причин особистого та сімейного характеру виконання покарання призупиняється на зазначений період відрядження, лікування чи перебування у відпустці».

Правом призупинення та відновлення виконання покарання у виді громадських робіт наділена кримінально-виконавча інспекція за місцем проживання засудженого після винесення нею відповідного письмового рішення[5, с. 179]. Безумовно, що вищезазначені пропозиції заслуговують на увагу, адже узаконюють процедуру призупинення відбування покарання не тільки при вирішенні питання про звільнення від відбування громадських робіт, а й у інших непоодиноких випадках, які мають місце на практиці (хвороба, відрядження тощо).

Список використаних джерел

1. Беца О. В. Нетюремные санкции и их применение в зарубежных уголовно-правовых системах / О. В. Беца // Материалы междунар. симпозиума [«В поисках альтернатив тюремному наказанию»], (Київ, 15-16 янв. 1997 г.). – К., 1997. – С. 125–152.
2. Богатирьов І. Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією) [Текст]: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Богатирьов Іван Григорович. – К., 2006. – 434 с.
3. Вербенський М. Г. Застосування покарань, не пов'язаних із позбавленням волі / М. Г. Вербенський // Аспект : інформаційний бюлетень. – 2003. – № 1. – С. 3–5.
4. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні: [посібник / за ред. О. В. Беци]. – К.: «МП Леся», 2003. – 116 с.
5. Гуцуляк М. Я. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М. Я. Гуцуляк. – Львів., 2010. – 227 с.
6. Кочерган П. В. Громадські роботи як вид покарання / П. В. Кочерган // Аспект: інформ. бюл. – 2003. – №1. – С. 5–7.
7. Кримінальний кодекс України. – Х.: ПП «ГВІНІ», 2009. – 224 с.
8. Кримінально-виконавчий кодекс України: науково-практичний коментар / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; за заг. ред. Степанюка А. Х. – Х.: ТОВ «Одісей», 2005. – 560 с.
9. Черкасов С. В. Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання [Текст]: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Черкасов Святослав В'ячеславович. – Одеса, 2005. – 226 с.

Гуцуляк Н. Я., Костюк Л. О. Общественные работы в системе уголовных наказаний

В научной статье определяется содержание и уголовно-исполнительная сущность наказания в виде общественных работ, исторические этапы развития общественных работ и их становления в условиях современности.

Ключевые слова: наказания, не связанные с лишением свободы, общественные работы, исполнения и отбывания наказания, бесплатные общественно полезные работы.

Huculak M. Y., Kostyuk L. O. Public works in the criminal penal

In this article the author is investigated criminally-legal and criminally-executive essence of punishment as public works, historical stages of development of public works and their improvement in modern conditions.

Key words: non-indictable punishments, public works, execution and serving a sentence, non-pay social-useful works.

